

Voorwoord

De winter van 2021 markeerde een bijzondere periode van vleermuistellingen in winterverblijven. Het was niet alleen 40 jaar na de publicatie in 1980 van een eerste overzicht van de tellingen in Nederland en (bijna) 25 jaar na het begin van het NEM Meetprogramma Wintertellingen Vleermuizen, maar ook de winter waarin de tellingen door de COVID-19 pandemie in heel Nederland en Vlaanderen niet doorgingen.

In een special mag een historische terugblik op het telwerk natuurlijk niet ontbreken. Daarom beginnen we deze *Lutra* met *Tachtig jaar vleermuiswintertellingen: van ringen naar monitoren en beschermen* (Glas), dat een heldere kijk op het verleden biedt. De huidige wintertellingen worden ingeleid door een overzicht van de overwinterende vleermuizen in Nederland in 1986-2020 (La Haye & van der Meij), waarin de trends van de diverse vleermuissoorten in de afgelopen 35 jaar worden geschetst. Deze *Lutra special* over de overwinterende vleermuizen in Nederland en Vlaanderen wordt vervolgd met vier regionale artikelen, over de Limburgse Mergelgroeven (Weinreich & Verheggen), de Vlaamse mergelgroeven (Palmans), de Nieuwe Hollandse Waterlinie (Buys et al.) en de Nederlandse Kust (Mostert et al.), regio's met een gebiedseigen karakter, waar tellingen al decennia worden uitgevoerd. De hieruit voortvloeiende, fraaie telreeksen bieden een heldere blik op de veranderingen in aantallen en soor-

tensamenstelling van overwinterende vleermuizen in deze regio's.

Vleermuiswinterverblijven met een bijzonder verhaal worden apart toegelicht in artikelen over de Voorberg en de Jezüietenberg (Beckers), Klein Heidekamp (Glas & Kaal), de Amsterdamse Waterleiding Duinen (Lange et al.) en Meijndel en Uilenbosch (Lina et al.). In de bijdrage over Fort Steendorp, in de omgeving van Antwerpen, worden visuele tellingen vergeleken met geautomatiseerde tellingen via een infrarood lichtbarrière (Lefevre et al.), een voorproefje van de technische ontwikkelingen rond monitoring en een handig extra hulpmiddel wanneer veiligheidsproblemen sommige winterverblijven ontoegankelijk maken voor de tellers. Daarnaast zijn er enkele meer ecologisch getinte bijdragen, over het bijzondere verschijnsel massawinterverblijven van dwergvleermuizen (Jansen et al.) en over de relatie tussen grootoren en koude (Bekker). In Noord-Holland is gezocht naar een relatie tussen aantallen vleermuizen, buitentemperaturen en de aard van de winterverblijven (van Zuijlen & Groenendijk). In Noord-Limburg is nauwgezet onderzoek gedaan naar aantallen vleermuizen en de relatie met buitentemperaturen onder invloed van klimaatverandering (Verhees et al.). Sluitstuk van deze bijdragen over vleermuistellingen in winterverblijven is de beschrijving van een zeldzame waarneming van een grote hoefijzerneus in een bunker in de duinen (Mostert & Dijkhuizen).

In diverse artikelen komt terug dat de tellingen van overwinterende vleermuizen in de loop der jaren van karakter zijn veranderd; van onderzoek is de focus verschoven naar monitoring, maar ook op enkele andere vlakken zijn de tellingen geëvolueerd. Een duidelijk voorbeeld is de gebruikte verlichting tijdens de tellingen in de donkere winterverblijven. Deze is in de loop der tijd sterk verbeterd; in een aantal bijdragen wordt hier expliciet aan gerefereerd (bijv. Weinreich & Verheggen, Palmans). De tijd van carbidlantaarns is inmiddels echt 'historie', hogedruklampen (Petromax of Tilley) en mijnlampen werden alleen nog in de jaren 1990 gebruikt, waarna kryptonlampen met drie of vier staaftbatterijen hun intrede deden. Op dit moment beschikt praktisch iedere vleermuisteller over een handzame zaklamp met led-lichtbron, al dan niet aangevuld met een hoofdlamp. Met dergelijke sterke lampen, gecombineerd met spiegels, soms met uitschuifbare steel, kunnen vleermuizen in kieren en spleten gemakkelijker worden opgespoord en gedetermineerd. Met het gebruik van een combinatie van een verrekijker en een daaronder geklemde ledlamp, en eventueel een camera, is de kans om ook op grotere hoogte hangende of weggekropen vleermuizen op soort te determineren waarschijnlijk toegenomen. Het aantal niet met zekerheid op naam te brengen vleermuizen, vaak aangeduid als 'indet'-jes, is hierdoor de laatste jaren sterk verminderd (door Palmans treffend geïllustreerd). Het zijn deze ontwikkelingen in de wijze van tellen, naast het verbeteren van winterverblijven en ecologische fenomenen als veranderende overwinteringsvoorkeuren, die het interpreteren van trends ingewikkeld maken. Een waargenomen trend is nooit 'zomaar' een een-op-een weergave van de populatieontwikkeling van een soort. De reeks aan artikelen in deze *Lutra-special* laat eens te meer zien dat er nog ongelooflijk veel te ontdekken valt, zeker wat betreft de populatie-ecologische aspecten van diverse vleermuissoorten. Tegelijkertijd laten de artikelen zien hoe belangrijk monitoring is en dat de

strikte bescherming sinds de jaren 1970-1980 wel degelijk heeft geleid tot een herstel van populaties. Alles bij elkaar wordt er al jarenlang een schat aan informatie verzameld door honderden tellers die hobby koppelen aan wetenschap, een combinatie die hopelijk nog vele decennia zal worden volgehouden.

Deze uitgave had niet tot stand kunnen komen zonder de jarenlange, soms decennialange, onbaatzuchtige inspanningen van tellers. Hetzelfde geldt voor de telleiders en voor de provinciale en landelijke coördinerende gremia, die ook voor de benodigde ontheffingen zorgen. Bij veel tellers zal een onwillekeurige vergelijking met vorige tellingen vaak bepalend zijn voor hoe de vleermuisstand ervaren wordt. De 38 verschillende auteurs van de 17 bijdragen in deze *Lutra special* hebben voor een groot aantal winterverblijven de vleermuistellingen van periodes tot 40 jaar bondig weten te presenteren, waarmee een betrouwbaar beeld geboden wordt van het wel en wee van de verschillende vleermuissoorten. De redactie van de *Lutra special* is al deze auteurs erkentelijk voor hun inzet en creativiteit om hun visie op winterslapende vleermuizen in Nederland en Vlaanderen te beschrijven.

De uitgave voor de vaste abonnees van deze *Lutra special* verschijnt in het Engels. Om de gegevens en uitkomsten van de jarenlange tellingen breed toegankelijk te maken, hebben de redactie van deze *Lutra special* en het bestuur van de Zoogdiervereniging besloten om voor alle tellers, telleiders, eigenaren van winterverblijven, subsidiegevers en, last but not least, de auteurs een integraal naar het Nederlands vertaalde versie beschikbaar te stellen.

De redactie van de *Lutra special*

Jan Piet Bekker
Maurice La Haye
Kees Mostert
Eric Thomassen
Ben Verboom
Hans Weinreich